

Inoue T. A **Graphology of Old Prussian Enchiridion**. — *Annals of Foreign Studies*. Kobe City University of Foreign Studies, Japan, 1982, vol. 13. — 126 p.

Prūsų kalbos tyrinėjimams naudinga turėti jos raštų sisteminių grafologijos aprašų, bet jų iki šiol yra nedaug. Todėl sveikintinas šis japonų kalbininko Toshikazu Inoue darbas, grafologiškai nagrinėjantis svarbiausio prūsų kalbos paminklo — Abelio Vilio „Enchiridiono“ tekstą pagal publikaciją Trautmann APS 14–81¹. Tam nagrinėjimui medžiagą Toshikazu Inoue surinko iš Trautmano „Prūsų žodyno“ (t. y. iš Trautmann APS 295–466; geriau būtų buvę rinkti iš Endzelīns SPV 135–278²), pasirėmė tekstologiniais šio vokiečių prūsisto aiškinimais ir amerikiečių prūsistikos specialistų J. F. Levino ir W. R. Schmalstiego darbais³ (paminėjo ir lietuvių prūsistinius tyrinėjimus).

Autoriaus surinktąją medžiagą sudaro 972 vienetai (items), kurie savo dydžiu nėra vienodi: „One item contains only one word-form at the minimum. And one item contains all word-forms appearing in the text and derivatives from one and the same stem at the maximum“ (p. 1). Iš tų 972 vienetų yra 425 vienetai su alografiškai alternuojančiomis formomis ir 547 vienetai — su alografiškai nealternuojančiomis. Pastarosios formos vadina-

¹ Trautmann APS = Trautmann R. *Die altpreußischen Sprachdenkmäler*. — Göttingen, 1910.

² Endzelīns SPV = Endzelīns J. *Senprūšu valoda*. — Rīgā, 1943.

³ Levin J. F. *Toward a Graphology of Old Prussian Monuments: The Enchiridion*. — *Baltistica*, 1976, vol. 12 (1), p. 9–24; Schmalstieg WR. *An Old Prussian Grammar: The Phonology and Morphology of the Three Catechisms*. — The Pennsylvania State UP, 1974; idem. *Studies in Old Prussian. A Critical Review of the Relevant Literature in the Field since 1945*. The Pennsylvania State UP, 1976.

mos izoliuotomis žodžių formomis. Jos grupuojamos į keturis tipus: A tipas (475 vienetai su formomis ἀπαξ λεγόμενα), B tipas (42 vienetai su formomis 2X), C tipas (12 vienetų su formomis 3X), D tipas (18 vienetų su formomis daugiau nei 4X). Taigi tų formų dažnumas (frequency) auga nuo B tipo iki D tipo; panašiai auga ir tų formų stabilumas (stability), t. y. jų parašymo stabilumas. Pagrįstai teigiama, kad alografiškai alternuojančios formos (minėti 425 vienetai) negali būti absoliučiai stabilios. Žodžių formos, turinčios alternacinius antrininkus, yra aprašomos pagal alternacinius modelius (Alternation Pattern). Alografinėse alternacijose yra išskiriamos kamieno alternacijos ir galūnės alternacijos. Jų aprašymo metodas — vadinamoji grafeminė analizė, kur pagrindiniu principu eina reikšminės ir nereikšminės grafemų neutralizacijos nustatymas. Suprantama, kad tik atrinktosios reikšminės neutralizacijos gali būti koreliuojamos su fonemomis (grafonemomis).

Be įvado ir priedų, Toshikazu Inoue darbas turi du skyrius. Pirmajame skyriuje (p. 11–54) pagal alografines alternacijas analizuojami prūsų linksniuojamųjų ir asmenuojamųjų žodžių kamienai, taip patrieveiksmiai (resp. dalies jų kamienai), prielinksniai, jungtukai, jaustukai. Visais atvejais pateikiami balsinių (bei diftonginių) ir priebalsinių grafemų alternacinių modelių sąrašai. Panašiai nagrinėjamos ir prūsų galūnės.

Tam tikras pirmojo skyriaus tęsinys yra antrasis skyrius (p. 55–78). Jame analizuojamos reikšminės alternacijos kamienuose, išskiriami šių alternacijų septyni tipai (pagal dažnumą). Tiek pat reikšminių alternacijų tipų randama ir prūsų kaitybos formantuose — galūnėse. Nereikšminių alternacijų išskiriama po tris tipus kamienuose ir galūnėse.

Prie darbo pridėtame „Apendices“ (p. 79–123) yra pateikiami grafologiškai stabilūs įvairių kalbos dalių kamienai ir galūnės.

Labai teigiamai vertinant šį Toshikazu Inoue grafologinį (bei statistinį) prūsų „Enchiridiono“ teksto nagrinėjimą, reikia pridurti,

kad tame nagrinėjime pasitaiko ir netikslumų. Iš jų vieną kitą čia paminėsiu.

Analizuodamas prūsų morfemų grafologiją, autorius ne vienur vartoja žodį „arba“ (= angl. *or*) ten, kur turėtų būti žodis „taisytina“ resp. „skaitytina“, pvz.: *mukĩnsn-* yra ne arba *-kin-* (p. 12), o taisytina į *-kin-*; *crxtiā-nisk-* yra ne arba *crix-* (p. 19), o taisytina į *crix-*; *teikūsna* yra ne arba *-an* (p. 40), o skaitytina *-an*; *madlīt* yra ne arba *-li-* (p. 27), o skaitytina *-li-* (Endzelīns SPV, p. 206).

Pr. *pickūl-* (formoje *pickūls!*) yra ne arba *pickul-* (p. 13), o visiškai taisyklingas parašymas (žr. Endzelīns SPV, p. 31). Pr. *peckau* (p. 40) iš viso nėra, o tik *pecku* ir *peckan*. Prie *stess-* ~ *steis-* ir pan. rašyti pažymą N (= neutrum, p. 22–23) nėra tikslu (plg. Endzelīns SPV p. 254). Pr. *arrien* (acc. sg.) yra ne neutrum (p. 115), o femininum (žr. Prūsų kalbos paminklai, t. 2, p. 275). Kad (acc. sg.) *garrin* (III kat., o ne *garian* E!) yra neutrum (p. 115), negalima įrodyti. Reikėjo rašyti ne *waitiantis* (p. 123), o *waitiaintins*. Pr. *buwinanti* taisytinus ne į *buwinaiti* (p. 122), o į *buwinayti* (Endzelīns SPV, p. 155). Pr. *māim* yra ne 1X (p. 23), o 2X. Alternaciniam modeliui 007 i(2) ~ i (3) nuoroda (p. 15) į 029 yra klaidinga.

Nepaisant visų tų (ir kitų) netikslumėlių, Toshikazu Inoue darbas „A Graphology of Old Prussian Enchiridion“ šiaip jau yra tikrai vertingas prūsų fonetikos (fonologijos) bei morfologijos studijoms. Reikia pasidžiaugti, kad šis japonų kalbininkas paskelbė ir daugiau prūsininių tyrinėjimų⁴, kurie neabejotinai verti baltistų dėmesio. Džiugu ir tai, kad, be gerai mums pažįstamo Ikuo Murata, dabar turime

⁴ Inoue T. A Comparison of the Parallel Texts of Three Old Prussian Catechisms (I, II, III). Parts 1, 2. — The Kobe City Univ. Journal, vol. 31, N 3, p. 75–94; N 5, p. 49–66; idem. A Characteristic of the Old Prussian Vocabulary. — The Kobe City Univ. Journal, vol. 31, N 2, p. 1–15; idem. Old Prussian “Parallel Text” in Comparison with Vilentas’ Enchiridion. — The Kobe City Univ. Journal, vol. 32, N 2, p. 69–90.

ir kitą „Tekančios Saulės“ šalies baltistą. Tikime, kad jis ir toliau sėkmingai tyrinės prūsų bei kitas baltų kalbas.

V. Mažiulis

Kabelka. J. **Baltų filologijos įvadas.** — V.: Mokslas, 1982. — 147 p.

Pirmasis baltų filologijos įvadas pasirodė 1922 m. Tai buvo litografiškai išleistas Latvijos universiteto profesoriaus Pėterio Šmito paskaitų konspektas „Lekciju konspekts ievads baltu filologijā“ — 31 puslapio knygelė.

K. Būga šios knygelės pasirodymo proga rašė: „Šmidtas rašo aisčių filologijai įvadą pirmasis ir, reikia pasakyti, gana vykusiai. Vieškeliu bepiga važinėti! Bet Šmidtui tenka pirmajam praskinti skynimą ir nukloti vieškelį“ (Rinktiniai raštai. — V., 1961, t. 3, p. 661).

J. Kabelkai lygiai po šešiasdešimties metų baltų filologijos įvadą, žinoma, jau buvo tam tikru atžvilgiu lengviau rašyti negu P. Šmitui: mat jam nereikėjo „pirmajam praskinti skynimą“. K. Būga paskelbė puikią studiją „Lietuvių tauta ir kalba bei jos artimieji giminaičiai“ (Ten pat, p. 85–282). 1936 m. P. Šmitas išleido jau antrą savo įvadą „Ievads baltu filologijā“ (Rīga, 1936). 1945 m. buvo išleistas ir didžiojo baltų kalbų tyrinėtojo Janio Endzelyno „Ievads baltu filologijā“ (Rīga, 1945). Tačiau kartais ir „nuklotu vieškeliu“ nelengva važinėti, nes baltų filologija per pastaruosius dešimtmečius labai paūgėjo, ypač smarkiai ji ūgtelėjo tarybinėse Pabaltijo respublikose. Dabar jau, galima sakyti, su kaupu išsipildė K. Būgos lūkesčiai, jog „Aisčių filologija tuomet teims klestėti, kai aisčių vaikai, iš kurių šandie gyvi tebėra tiktai lietuviai ir lātviai, sukurs patys dirbti šio mokslo skyriaus dirvoje“ (Ten pat, p. 660). Tačiau taip jau esti, juo mokslas labiau eina į priekį, juo daugiau kaupiama faktinės medžiagos, juo daugiau padaroma atradimų, juo daugiau jame atsiranda ir neaiškių klausimų, ginčytinų problemų. Taigi naujojo „Baltų filologijos įvado“ (pirmojo lietuvių kalba!) rašymas buvo nelengvas darbas, nes

ne viskas, kas nekėlė abejonių P. Šmitui ar J. Endzelynui, šiandien buvo aišku J. Kabelkai, o kiek naujų faktų faktelių, su kuriais latvių mokslininkams neteko susidurti, reikėjo aiškinti, apibendrinti naujojo baltų filologijos įvado autoriui.

Savo struktūra J. Kabelkos darbas nuo savo pirmtakų, ypač J. Endzelyno, ne tiek daug skiriasi. Baltų vardas, baltų priešistorinės gyvenamosios vietos, pirmosios istorijos žinios apie baltų gentis, atskiros baltų gentys bei tautos, baltų kalbų santykiai su kitomis indoeuropiečių kalbomis, baltų ir finougrų kalbų santykiai – tai pagrindiniai knygos skyriai, atitinkantys jau keliasdešimt metų Lietuvos ir Latvijos aukštosiose mokyklose dėstomo baltų filologijos įvado programą. Autorius atsisakė tik tradicinio skyriaus apie žymesnius baltų kalbų (gal reikėtų ir tautosakos bei literatūros) tyrinėtojus, motyvuodamas tuo, kad jų yra palyginti gana daug, be to, apie juos plačiau rašyta kitų autorių. Žinoma, jų atranka

būtų gana sudėtinga, tačiau vadovėlio vartotojui būtų buvę patogiau ir juos turėti vienoje vietoje.

J. Endzelynas, 1945 m. leisdamas savo „Baltų filologijos įvadą“, rašė, jog būtų naudinga, kad naują „Įvadą“ parašytų geras lietuvių ir latvių literatūros ir folkloro žinovas. J. Kabelka savo knygos pratarmėje teigia: „Mačiau, kad tikrai gerą tokį „Įvadą“ galėtų parašyti mažiausia trys autoriai: istorikas, kalbos istorikas ir literatūros istorikas“ (p. 4). Žinoma, tai svajonė. Dabar reikia džiaugtis tuo, ką turime, o turime tikrai puikią knygą ir vargu kas nors iš mūsų ar latvių filologų šiuo metu galėtų parašyti geresnį šios srities darbą.

Labai malonus ir tas faktas, kad pirmąjį „Baltų filologijos įvadą“ lietuvių kalba parašė mūsų filologas, kuriam pačiam šią discipliną dėstė žymiausias mūsų laikų baltistas Janis Endzelynas.

A. Sabaliauskas